

גיליון מס' 606

פרשת ויחי, שבת חזק, י"ח בטבת תשפ"ד

שבת טיש

מתוך סדרת ספרי "שבת טיש"

ספורים ואגדות פנינים ופרפראות מדות והליכות

פנינים

ויחי יעקב (מו, כח) - פרשה זו שבה הסתלק יעקב נקראת "ויחי", כי צדיקים במיתתם קרויים חיים, וכן אצל שרה "חיי שרה". (רבי זלמן סורוצקין)

יברך אתה ה' אלהיך (מח, טו) - אתה ה' אלהיך ב'גמטריה הם מנשה ואפרים. (מגדנות)

ישמח אלהים באפרים ובמנשה (מח, כ) - באפרים ובמנשה ג'מטריה ליל שבת, ומכאן רמז למנהג לברך את הבנים בליל שבת בברכה זו. (שערי ניסים)

באחרית הימים (מט, א) - בג'מטריה דהוא משיח צדקנו וגואלנו, שיבוא לגאל אותנו באחרית הימים. (מגדנות)

ויט שכמו לסבל (מט, טו) - ה"בני יששכר" כתב, שלכתו של יששכר היתה ביום כ"ה בכסלו, ורמז לכה, כי ויט בג'מטריה כ"ה, ומאז לכתו החל להטות שכמו לסבל על תורה. (מגדנות)

גד גדוד יגדונו והוא יגד עקב (מט, יט) - מפרש רש"י, שגד יצא למלחמה וכל גדודיו ישובו על עקבם לנחלתם שלקחו עקב הידן ולא יפקד מהם איש. ובמה יזכו לכה? בזכותו של יעקב אביהם, ורמז לכה, כי יגד עקב אותיות גד יעקב, בזכות הקשר שאגוד בעקב. (מגדנות)

מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדניימלה (מט, כ) - לעצמו מסתפק אשר בלהם פשוט, אולם לאורחיו נתן הוא מעדניימלה, וכה צריה האדם לנהג בעצמו ובאורחיו. (האלשיך הק)

גנות צעדה עליי שור (מט, כב) - שור מלשון ראיה, כנאמר בפרשת בלק "ביראש צרים אראנו ומגבעות אשורנו" ומלשון חומה. יוסף נמשל לשור, שנאמר "בכור שורו הדר לו", ומפני שמשל בראיתו ועמד איתן בחומה ובשור, לכן נאמר עליו שור ושור. (מגדנות)

וימת יוסף... ויישם בארון במצרים (כו, כ) - כתוב בתרגום יונתן ב'רעזאלי' ושקעון יתה בגו נילוס דמצרים, ורמז לכה כי יוסף בג'מטריה נילוס. (מגדנות)

ספורים בפרשה

ויקברתני בקברתי ויאמר אנכי אעשה כדברך (מו, ל)

רבי הלל מפרש, היה מדקדק גדול במצוות, וכאשר נזרה מלכות רוסיה לגזוז את שער הפאות, סרב למלא את הפקדה. גם לאחר שהלשינו עליו ושוטרים רוסיים נסו לגזוז את פאותיו בהזקה, החזיק בהן בכל כחו ונאבק במסירות נפש לשמירתן. היה שם חיט יהודי שהצילו מידי השוטרים והצדיק ברכו שלאחר פטירתו, יקבר בסמוך לו. עברו שנים רבות ורבי הלל התמנה לרבה של בוברויסק. בקיץ תרכ"ד נסע לתרסון להשפיע מהודו על יהודי העיר, ושם נפטר בשבת נחמו ונקבר למחרתו. לאחר תקופה, ביום סגירו ורוח סערה, נפטר אחד העניים שב'הקדש' המקומי, ועקב הקר העז והרוחות הסוערות, נקבר ההלל בשגגה בסמוך לקברו של רבי הלל מפרש. סערה קמה בעיר, ביצד יתכן לקבר עני בלתי מוכר ליד אהל הצדיק? אולם את הנעשה אין להשיב. בדקו באמתתה של העני ומצאו את פרטיו כבן העיר פריטש. התברר למרבה ההשתאות, כי עני זה היה אותו חיט שהציל את רבי הלל, והבטח לו כי יזכה להקבר בסמוך לו.

האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים (מט, א)

המדפים רבי צבי זאב ממוהילוב, הגיע פעם אל הסבא קדישא רבי ישראל מרוז'ין, ובקש הספמה להדפסת הספר "שער התפלה" מבעל "באר מים חיים". בנוסף בקש לשמע דבר מה מהצדיק, שיהיה לו לתועלת בעבודת השם. נעשו פניו של הצדיק להבים ואמר: "יש לי דברים חשובים למסור לך, אבל כדי לקבלם ממני אני מתנה עמך שלשה תנאים, והם: עליך לזכור את הדברים, לפרסמם ולקיימם. קדם ביאת המשיח, יבואו זמנים אשר בני ישראל יחלשו באמונתם. ומהי העצה כדי להתחזק באמונה? על ידי זה שיהיו בלם באגדות ויתאספו יחד בכל עת מצא מתוך דבוק חברים ואהבת הזולת, ויחודו בלילי שבתות, לדבר ולספר מגדלת הצדיקים ועבודתם, מזה יהיה חזק גדול לאמונה תמימה". המשיח הצדיק ואמר: "ודבר זה קרמו בפרשת ויחי, בפסוק: 'ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים'. 'האספו ואגידה לכם' - יש לעשות ולכנס אספות ואגדות יחד, כדי לספר מצדיקים, וזה יעורר לכם נגד את אשר יקרא אתכם באחרית הימים, כדי לתקן את הקרירות שתהיה באמונה קדם ביאת המשיח, כי 'קרא' הוא גם מלשון קרירות והלשנה באמונה". בס'מו, הזכיר הרבי למדפים לזכור את שלשת התנאים שהתנה עמו.

עד בייבא שילה (מט, י) - זה מלה המשיח (רש"י)

רבי משה מרוז'וב, בנו של רבי אליעזר מדז'יקוב, ישב פעם עם חסידים ושוחרו בענין ביאת המשיח. הזכירו המסבים את הקצים השונים שאמרו הצדיקים על ביאת המשיח, ובלם כבר עברו עליו בעונותינו הרבים ועדין לא בא. חזק הרבי את המסבים ואמר בהתלהבות: "האמינו לי, אחים יקרים, כי גם אם תגיע שנת תתקצ"ט לאלף הששי ויהיה זה היום האחרון של השנה בין השמשות לפני הגע האחרון (בדברי הגמרא בסנהדרין), ועדין משיח לא בא, לא אתיאש חס ושלום ואחפה בבטחון לבואו".

היה היה

לחוף ימים ישבן והוא לחוף אניה

בעיר טריפולי שבליביה, התגורר איש יהודי, נגיד ועתיר נכסים, מקרב למלכות ואחד ממנהיגי קהלת היהודים בעיר. בעל מדות טובות היה, אוהב תורה ולומדיה ומכנים אורחים נפלא. פאשר היה מגיע שד"ר, שלוחא דרבנן, מארץ הקודש לערי הגולה כדי לאסוף קמזון למען עניי הארץ, היה מכניסו בכבוד רב לביתו ומאכסנו בכבוד רב, פאשר כל הוצאותיו עליו. בנוסף, היה הנגיד תומך בשד"ר ביד רחבה ואף מכתת רגליו בין עשירי העיר ולסייע ביד השליח לאסוף כפי המכסה הקבועה ואף יותר ממנה.

בביתו של הנגיד, התגורר נער צעיר ותמים ושמו יצחק גויטע. הלה שמש במשרת בביתו של הנגיד וכל בני הבית אהבוהו מפני התמימות היתרה שבו. איש ישר היה יצחק, חף מפל ערמה ורחוק מפל תחבולה, ובקך רכש את אמנם של אדונו ובני ביתו. לעתים, פאשר היה לבו של הנגיד טוב עליו, היה משתעשע בדברים עם הנער התם ונהנה לשמע את דבריו התמימים והישירים. יום אחד, הגיע אל ביתו של הנגיד אחד מגדולי רבני ארץ ישראל, אשר נדד למרחקים כדי לתמוך ביהודי הארץ שנמקו ברעב ובמחסור, והנגיד ארחו ברב כבוד. בסיום בקורו, בקש האדון להנעים מעט את רוחו של האורח הדגול ולשמחו, והציג בפניו את יצחק, המשרת התמים. לאחר מכן, פנה האדון בחינה אל המשרת ואמר: "ראה, יצחק. השליח הנכבד מתכוון כבר לעזוב את עירנו לאחר שסיים לאסוף את נדבות תושבי העיר. כל אחד תרם כפי יכולתו, ואולי תרצה גם אתה להשתתף בתרומות למען יהודי ארץ ישראל?" כששמע הנער את שאלת העשיר, קבל את הדברים בתמימות ואף לחדרו, שם אגר את מעט המטבעות שנתנו לו מעת לעת בהוקרה על עבודתו המסורה, ולאחר שעה קלה חזר לפגודו קפסה קטנה גדושה במטבעות רבים. רוקן הנער את התבה והחל לספור את המטבעות. עד שעלה בגודו לאסוף זהוב אחד. שמח הנער ואמר: "הנה כל אוצרי לפניה, קחזה והעלהו לארץ הקודש ואזכה אף אני להתברך מפי מעלתו". הנוכחים מלאו פיהם שחוק אל מול תמימותו של הנער, שאוצרו הסתפם בזהוב אחד בלבד. אולם הנער הביט עליהם בעיניו הגדולות והתמימות והמתין לברכתו של הרב. בראות השד"ר את תמימותו של הנער ולבו הטהור, הניח את ידיו על ראשו וברכו בהם: "יתן ה', ותזכה לעשר רב, עד שיהיה בכרך להעלות את מנחתך לתושבי ארץ הקודש, בגדל נדבת אדונך".

ימים מעטים לאחר שהשד"ר הפליג לדרך, הגיעו לטריפולי מספר אניות משא גדולות, ועליהן סחורות שונות ומגוונות. היו אלו שודדים ים, שהפילו את חתם על יורדי הימים ונהגו לחמס אניות שלוות ולהחרים את כל רכושם. את הסחורות שהחרימו, שברך כלל היו נתונות בתוך חביות אטומות ללא סמן הבר בחוץ מה הן מכילות, היו מעמידים השודדים למכירה פומבית על החוף והן נמכרו לכל המרבה במחיר. באותם ימים נהוג היה, שכל אדם שבקש לרכוש סחורה כלשהי, היה מניח את ידיו על החביות כשהוא נשען עליהן, וכל עוד היו ידיו שעונות על החביות, היה המכריז מעלה את המחיר למענו. פאשר בקש הקונה להפסיק את המכירה, מפני שהמחיר היה יקר מדי בעיניו, היה שומט את ידיו מהחביות ומסמן את יציאתו מהמכרז. באותו יום, יצא יצחק התמים לטיל מעט, והנה הוא שומע רעש והמלה בחוף הים. עמד הנער והביט בעיניו משתאות בתהליך המכרז על הסחורות הרבות שעמדו על החוף, ומבלי לשים לב, הניח את ידיו על מספר חביות שעמדו בסמוך לו ונשען עליהם זמן רב. הסוחרים הפירו אותו במשרת אדונו הנגיד המפרסם, וכלם היו בטוחים כי הוא נשלח בידי אדונו כדי לרכוש את הסחורה בעבורו. הפרזו החל בהקצתו, הסוחרים שפסבי העלו את המחיר מספר פעמים, אולם כשאזעקו את הנער לא מרפה עדין מהחביות, הפסיקו להעלות את המחיר והמכירה נרשמה על שמו של הנגיד, אדונו של הנער יצחק. עד מהרה העמסו החביות על עגלות והן הובאו אחר כבוד אל ביתו של הנגיד, עם רשימה מדויקת על ההוצאות של רכישת החביות והובלתן. הנגיד הפתע עד מאד למראה החביות, אולם הפועלים טענו כי משרתו רכש את החביות בעבורו, כך שהוא נשען עליהן בזמן המכירה, ואת הנעשה אין להשיב. התגבר הנגיד על מדותיו ולא יסר את משרתו כלל על מעשהו, אלא שלם את מלוא מחיר רכישת החביות, וצוה להכניסן אל מחסן ביתו.

לאחר שעות מספר, נמלך העשיר לבדק מה מכילות החביות האטומות. "אולי מכילות הן סחורה כלשהי, אותה אוכל למכור ולהציל לפחות חלק מהממון הרב ששלמתי בעבורך" חשב, אך כשפתח את החביות הפתע לגלות בהן אוצר עצום של מטבעות כסף. כשפור התהלך הנגיד, לאחר שאמד את הסכום הרב שנפל בחלקו, ולבסוף נזכר בברכתו של השד"ר מארץ ישראל שברך את יצחק המשרת. "אין ספק, כי ברכתו של הרב היא זו שעשתה פרות ומשמים סבבו שהמשרת התמים יהפך לנגיד ובעל קמזון רב". מהר האדון להזמין את הנער והראה לו את האוצר הגדול שהכילו החביות אותן רכש, ואמר: "ודאי זכר אתה את האורח הדגול מארץ ישראל שהתארח בביתנו, ראה כיצד התקיימה ברכתו עד מהרה, ועתה מעביר אני אליך את הרכוש בלוי". מני אז, החל הנער להחפיש ולהשכיל בעניני מסחר ואף בתורה ובמצוות, ובשנה שלאחר מכן, פאשר הגיע השד"ר אל העיר, שלם הנער סכום זזה כפי התשלום של אדונו הנגיד. בכספו הרב, שכר הנער לעצמו מורים תלמידי חכמים, שאלפוהו בינה ולמדוהו מקרא, משנה וקרא, עד שהפך לתלמיד חכם גדול, הלוא הוא רבי יצחק גויטע, מחבר הספר "שדה יצחק" שנדפס עוד בחייו בליוורנו, וזכה לתורה וגדלה במקום אחד.

מאורות

הרב הקדוש רבי ישראל יצחק מוילניץ זצ"ל
ליום ההולאה כ"א בטבת תר"י

מגדולי צדיקי דורו, אשר התפרסם בפועל ישועות, בעל מופת וקדוש עליון. בהיותו כבן חמש התיתם מאביו, ובהיותו כבן עשר גם מאמו שהיתה צדקנית גדולה ובנה הפליג בשבתה ובטהר לפה. טרם פטירתה, בקשה מבנה להביא לה ספר קדוש, והוא הגיש לה פרך גדול של הרי"ף שהיה בסמוך. נטלה האם את הספר ואמרה: "אותיות קדושות, חלו נא פני עליון שבני ישראל בר וגדל ליהודי ירא שמים", והדברים הותירו בו רשם בלתימחה. עוד מצעירותו נודע פעלו, וכאשר הגיע פעם רבי נחום משטרנוביל לויטומיר בתשעת הימים, בקש ממנו לערך סיום מסכת והנער ישב ולמד את כל מסכת בבא בתרא הגדולה במשך כל הלילה עד למחרת בצהריים, וכאשר סים בחנו רבי נחום והוא זכר את כל שמות התנאים והאמוראים בפסכת בלה. קבל תורה מפי צדיקי דורו, בהם רבי לוי יצחק מקרדיטשוב, רבי אהרן מויטומיר, רבי מרדכי מלכוביטש, אך רבו המבקש היה הסגיד רבי מרדכי משטרנוביל ואילו הפנה בכתיבו "שמעתי ממורי". כשישב פעם אצל רבו, נכנס מוכסן יהודי אחד ובקש ברכה שעדרי הבקר שברשותו לא יפגעו במגפה שפרצה ברפתות הסמוכות. פנה המגיד ואמר לרבי ישראל יצחק לברכה, והוא אמר לו: "סע לביתך לשלום, כי לא תקרב אליה הרעה, אדם ובהמה תושיע ה'", וכדבריו פו היה. אלפים נהרו אליו להתברך, ודרך אחד מדבריו לא שב ריקם. דברי תורתו נלקטו בספר "שארית ישראל".

יוסיף דעת

בפרשתנו מוזכר לראשונה בתורה, ענין חנינת המת: "ויצו יוסף את עבדיו את הרפאים להניח את אביו ויחננו הרפאים את ישראל". החניטה נועדה לשמר את גופת הנפטר מפני ריקבון ומשמעות המלה "חניטה" משרש חנן, כנאמר: "התאנה חטטה פניה", שמשמעותו מלשון תנינת ריח טוב בשנת הבשלת התאנים, וכן תרגם יונתן בן עוזיאל בפרשתנו לחטטה בשם סמא, מלשון בשמים. על פי המובא בפרקי דרבי אליעזר, גם התרפים של לבן היו גופות חנוטות, לאחר שהיו גוטלים אדם בכור ושוחטים אותו, מולחים אותו במלח ובבשמים, כותבים על ציץ של זהב שם טומאה, ומניחים הציץ במשפוחות תחת לשונו של המת ומניחים אותו ביקר, מדליקים לפניו נרות ומשתחוים לו, והיה מדבר עמו בלחש. המפרשים התחבטו מדוע חנט יוסף את יעקב אביו. הרמב"ן מפרש שיעקב עצמו ביקש זאת לפני מותו, ויש שמוסיפים על דבריו שבגלל ציווי של יעקב להעלותו למערת המכפלה בדרך ארוכה ימים רבים, הריהו כאלו ציווה אותו לחנוט את גופו. האור החיים הק' מסביר, שיוסף עשה כן לכבודו של אביו כפי שהיה המנהג בצרים ובאותם ימים לעשות לחשובים, או כדי שלא יסריח וימנעו מלהעלותו לארץ ישראל. מדרש מובאת דעה, שיוסף לא עשה כהוגן בחניטת אביו ולכן נחסרו עשר שנים מחייו. הפוסקים דנו באופן החניטה עצמה. יש אומרים שהוציאו את האיברים הפנימיים ומשחו את הגוף בשמן אפרסמון ומלאוהו במיני בשמים המייבשים את הגוף. ואין בכך צורך המת ולא בזיון, שהריב נעשה לכבודו ולצורכו. ביוזר מובא, שלא עשו כן ליעקב, אלא מרחו את השמן על גופו וחדר לחללו. בעקבות כך דנו הפוסקים אם החניטה מותרת או שיש בכך משום בזיון המת. מנהג החניטה היה בקרב עמים רבים, אולם המנהג רווח בעיקר בין המצרים הקדמונים והפרעונים - מלכי מצרים הקדומים, נחנטו וגופותיהם השתמרו לאורך שנים.

בה יברך ישראל

רבי אהרן מקרלין, בעל "בית אהרן", ספר פעם ספור נפלא אודות מחלתו הסבא קדישא' רבי ישראל מרוז'ין, אשר נתקם בו "בה יברך ישראל", ובזכות האמונה התמימה בצדיקים וההשפעה הנפלאה שהאמונה ממשיכה למחזיקים בה, זכו מאמיניו לנס שמימי מעל לדרך הטבע.

בעירה נדחת בפאתי רוסיה הגדולה, חיו שתי משפחות יהודיות, שראשיהן היו כפריים פשוטים ותמימים. בעת ובעונה אחת, נפלו על שתי המשפחות גזרות קשות ללא יכלת נשוא. במשפחה הראשונה, שכב אבי המשפחה על ערש דווי וחליו הלך והקביר. ממון רב הייל כדי לדרוש גרופאים למיניהם ולרכישת תרופות יקרות, אך הכל לשוא. מחלתו הלכה והקבירה, עד שספגה נשקפה לחייו. היהודי הפכרי שבמשפחה השנייה, היה בריא וחזק פשוט, אולם צרה אחרת נפלה עליו. הוא היה חוכר מהפריץ בעל הכפר את בית המזיגה וכבר עברו עליו שנים מספר, בהן לא הרויח כמעט מאומה ולא היה לאל ידו לשלם לפריץ את דמי החכירה. השתרגו החובות על צארו, עד שהפריץ אים לנשלו מאחזתו ואף להשליכו אל הכלא. עקב החוב הגדול.

נגוד גמור היה בין שני הפריים. בעוד הפכרי הראשון שנפל למשכב, היה בעל אמונה חזקה בה ובבניאיו, והיה תדיר נוסע אל הצדיקים ומבקש את ברכתם, הרי שאשתו לעמתו היתה הפוכה הגמור. היא זלזלה בצדיקים ולא האמינה כלל בכחם, ואף טענה שאינם אלא מאחזי עינים ותאבי בצע. ואילו אצל הפכרי השני, חוכר בית המזיגה, היו הדברים הפוכים. הוא לא היה חדור באמונת צדיקים, ואילו אשתו דבקה בצדיקים ותדיר שאלה מהם עצה ותושיה. כשצרה החולה פי מצבו קשה ואפסה כל תקנה, החל להתחנן בפני אשתו לחוס על נפשו ולמהר אל הצדיק מרוז'ין, כדי לבקש ממנו להתפלל עליו ולבקע בעבורו שערי שמים. בקשתו מעמק הלב של הפכרי, המסה את לבה העקש של האשה והיא הביעה את הספקתה לנסע אל הצדיק, למרות שבבלבה פנימה פקפקה בתועלת שבנסיעה. גם בביתו של הפכרי השני, התחננה האשה המאמינה בפני בעלה, להרשות לה לנסע אל הצדיק ולהתברך מפיו ולצאת מן המצר לרוחה. כך מצאו שתי הנשים את עצמן עומדות בפתח חדרו של הצדיק מרוז'ין, לשכך אחת מיחלת להישע בדבר ישועה ורחמים.

רבים נהרו אל הצדיק מרוז'ין, אשר שמע גדלתו וקדושתו יצא למרחקים, ולכן נאלצו הנשים להמתין זמן מה עד שהצבא התפנה אליהן והעלה את צרתם בקצרה על גבי הפתקה, למען תוכלנה להציג את בקשותיהן בפני הרבי בצורה פדיון נפשו. ההמלה בבית הצדיק היתה רבה, ידיו של הצבא היו עמוסות בצרכי הכלל, וכה קרה שבשגגה התחלפו שתי הפתקאות זו בזו, וכל אחת נטלה בידה את פתקתה של חברתה בלי משים.

תחלה נכנסה האשה הפכרית שבעלה נאנק בחליו, והניחה את הפתקה בפני הרבי. עין הרבי קמעה ושקע במחשבות. לאחר מכן חזק אותה בדברים וברכה שתזכה לישועת ה' בהרהר עיו, והאשה יצאה מלפני הצדיק בלב בוטה. אחרת נכנסה אשתו של הפכרי החוכר שנקלע לקשיים ולחובות, ובידה הפתקה של חברתה בה נמסר על חליו הפכדי של בעלה. עין הרבי בפתקה, ברה אותה בישועה ואחר אמר: "עצתי היא, להניח פוסות רוח לשאיבת הדם הרעיל שבגוף, בסגולה בדיקה לרפואה". אלו נאמרו הדברים לאדם אחר, ודאי הם היו מתקבלים בתמיהה גדולה, כי מה ענין פוסות רוח לאדם בריא וחזק, המבקש ישועה כפסית עקב חובותיו, אולם פזכור היתה אשה זו חזרה באמונת צדיקים תמימה, ולכן חזרה הפיתה מבלי להקשות מאומה על דברי הצדיק.

מיד עם שובה, בשרה לבעלה על עצת הצדיק להניח עליו פוסות רוח, והלה נדהם לשמע הדברים והחל לגחך ולשחק על העצה המוזרה. עברו ימים נוספים והמועד האחרון לפרעון החוב של הפריץ הגיע, ולרש אין כל. "אין לך בררה אחרת", אמרה האשה, "מדוע שלא תנסה את עצתו של הצדיק?" מחסר בררה הסבים האיש ועד מהרה שכב במטתו פשםסביבו נגר דם רב, כתוצאה מפוסות הרוח שהונחו על גבו, זמן קצר לאחר מכן, נכנסו שליחי הפריץ הביתה ונגעתו לראות את היהודי החזק שוכב מתבוסס בדמו. לתמיהתם פיצד ארע לו הדבר, התעשת היהודי מהר, ובקול בוכים החל לספר: "אמש, חזרתי ברה היער הסמוך לפקר עם התשלום המלא של דמי החכירה. בדרכי, התנפלו עלי שודדים ונזזו את כל כספי, כשהם מביים אותי מכות נמרצות ופוצעים את כל גופי". תחלה, מאן הפריץ להאמין לספורו של היהודי וחשש שמא בדה את הדברים מלבו, אולם כשהלה הובא לפניו כשהוא שוכב על מטתו הספוגה בדמו, התלה אשת הפריץ להוכיחו: "ראה מה גרמת ליהודי המסכן. בגללה הוא הבה קשות ועתה עלינו לפצותו". בעל פרוחו נאלץ הפריץ לומר על חובו, לשלם את רפוי של היהודי ואף להסכים להחפיר לו את בית המזיגה בשנים הקרובות בלי פרוטה, עד שיחלים וישוב לאיתנו...

סיים ה"בית אהרן" את הספור ואמר: "כשספר לי מחתני, הצדיק מרוז'ין את הספור, הוסיף ואמר לי: 'האמן לי מחתני, פי בעת שאשת הפכרי עמדה לפני, לא ידעתי פיצד אוכל לעזר לה. כל הדברים והשערים בשמים היו סגורים וחתומים, אולם היא עצמה בגדל אמונת הצדיקים שבה, הצליחה להמשיך ישועה ממרום, ותנצל נפשם'".

פניני אור החיים

מדברי האור החיים הקדוש על הפרשה

ויחי יעקב - אכן להיות שגנה המשכל אשר נתעצם יעקב להשיגו, שבאמצעותו בשם ישראל יתקנה, הוא בחינת קדשה עליונה, ותמצא כי המין המאשר הוא ימאס לבחינת הדאגה והעזבו והשפלות, כי מקום השמחה והקנוחה והגדולה באה, והיה לאות בין עיניה יום שבת למנוחה אשר צוה ה' את בני ישראל, והוא לטעם נשמה יתרה ולצד שמקום עליון באה, וצו ה' להרחיק היגון והפעם ולקרא לשבת ענג. והן הדברים עצמם נאמרים בקרבך בהשגתו שם עליון, השם יגיד, כי צוה ה' אתו את הנשמה העליונה בעלת שם זה של ישראל, ומשכנה בו הוא כל זמן שאין שם עזבו:

כפס בין וגו' - ויתבאר על דרך אומרים ז"ל, כי גלות רביעית שבו יגלה הגואל העצום, צריך שתהיה ביד ישראל מצות עסק התורה, וזולת זה יתעכב מבוא, ולזה רמז באומרו כפס וגו' פרוש, כי כחו של המלך המצפה שילה שמו הוא בחינת עסק התורה שיתעסקו ישראל ביניה של תורה. ועין מה שפרשו בפסוק הביאני אל בית היין, ואמר, כי באמצעותה יתה לבושו, שהוא פנוי למלכות, נכון אליו ללבושו:

ובזמן עצמו ולכן שנים מחלב דאה לנו לכן שנים מחלב. ואולי שדמז באמרו ולכן על ישראל שיקראו ה' בו, דכתיב הן יקיר לי.

ואמרו מחלב הוא בחינת החסד והרחמים אשר יעורר עלינו אבינו הזמן עצמו שהוא נוקם נקם, והוא אמרו מימי צאתך וגו' קשם שאז היה כבי ושירות, כמו כן יתה במהרה בקמינו אמן:

דברי הימים

שבע שנות השובע במצרים היו בין השנים ב'רכ"ט - ב'רל"ו, ובהן נולדו מנשה ואפרים. שנות הרעב לא היו אלא שנתיים, בין השנים ב'רל"ז - ב'רל"ח, כי בזכות יעקב אבינו שירד למצרים בשבעים נפש בשנת ב'רל"ח לא היה הרעב שבע שנים. בבואו, נפגשו יעקב ויוסף לאחר 22 שנים שלא ראו זה את זה, כשיעקב היה אז בן 130 ויוסף בן 39. מאז ירדת יעקב, מתחילים למנות 210 שנות העשבור שבמצרים, ו'430 שנה מאז ברית בין הבתרים.

יוכבד בת לוי, אשת עמרם בן-אחיה קהת, נולדה בין החומות עם הירידה למצרים. היא ילדה את משה בני 130 שנה לאחר שחזרה לנערותה, שכן משה היה בן 80 שנה ביציאת מצרים. יש אומרים שהיא קבורה בקבר האמהות בטבריה, המכונה בכתבים העתיקים של עולי הרגל "ראס בן-עמיס", יחד עם צפורה אשת משה, אלישבע בת עמינדב אשת אהרן, בלהה וזלפה נשות יעקב, ורחל אשת רבי עקיבא.

יש אומרים שגם איוב נולד אז, וחי 210 שנה עד שיצאו בני ישראל ממצרים בשנת ב'תמ"ח. במשך שנה אחת סבל ייסורים עד שהגיע לגיל 70, וחי עוד 140 שנה מאושרות. חז"ל נחלקו על זמן תקופתו, וישנה אף דעה שלא היה ולא נברא אלא משל היה.

יעקב אבינו עליו השלום נפטר בשנת ב'רנ"ה בהיותו בן 147, וביום קבורתו במערת המכפלה אשר בחברון, נהרג אחיו עשו בידי חושים בן דן ויש אומרים שיהודה הרגו. במדרש מובא שראשו של עשו נקבר שם וכן כתבו המקובלים ויש אף שהצביעו על מקום קבורת הראש, ואילו את הגוף שלחו לארץ אחוזתו בהר שעיר, אולם בתרגום נאמר שלאחר שהותו ראשו של עשו, קברו בניו גם את גופו במערת המכפלה.

מפלא היה הרב מטשפין נגעים הליכותיו ובמדותיו האציליות. כל אדם שהיה נכנס לביתו היה מתקבל על ידו במאור פנים ואפלו אם היה זה ילד צעיר לזימים, היה הרב מקבלו בשמחה, מכבודו בכפא לשבת ומקשיב לדבריו במלא תשומת הלב. ילדים רבים מתושבי ירושלים, נהגו לפקד את בית הרב ולהבחין אצלו על תלמודם, בידעם שהרב יקבלם בסבר פנים יפות, ועודד אותם ויזריכם בדרך למוד התורה. בשעות הצהריות של שבת אחת, התדפק ילד צעיר על דלת ביתו של הרב ורק לאחר שעה ארצה נפתחה הדלת. לשאלת הרב ספר הילד, פי הוא מבקש להבחין על שעורו השבועי שלמד מפי רבו. למרות שהרב התעורר מפאת הדפיקות ממנוחת השבת, האיר פניו לאורח וקחנו שעה ארצה בסבלנות ובארץ רוח. בסימו, כבד את התלמיד במיני מתיקה וכשעמד לצאת פנה אליו הרב ואמר בלשון רכה: "רוצה אני ליעץ לך עצה טובה ומדה נחוצה. אם דופק אתה אצל אדם ואין הוא פותח זמן מה, עליך להסיק ששם ישן האדם באותה שעה ולכן אין להפריע את מנוחתו". הבין הילד את הרמז, החל להצטדק ואמר: "יסלח לי כבוד הרב, אכל לא העליתי על דעתי שגם הרב מטשפין ישן בשעות היום". חנף הרב ונהנה מתשובתו התריפה של הילד. לאחר מכן ספר הרב לכל באי ביתו את המאורע, וחס תביעה על עצמו מדוע הוא ישן בשבת במקום לעסוק בתורה. והיה זה לעת קגנתו של הרב, כשהיה חלוש ומיזער, אך למרות זאת קבל את הדברים כדברי תוכחה וחסבון נפש.

בשנת תקפ"ט, הסתלק רבי מרדכי בנט רבה של ניקלשבורג, בשעותו במרחצאות קרלסבד לשם נסע לצרכי רפואה. מפאת קצור הזמן, הוביל הצדיק לקבורה בעיר ליכטנשטט הסמוכה, אולם בשוודע הדרך לבני קהלתו בניקלשבורג, הרימו הללו קול זעקה ותבעו לפנותו מקברו ולהעבירו לעירם בסמוך לקברי אבותיו. פרצה מחלוקת בין שתי הקהלות, עד שהסכם להציג את הדרך בפני גדולי הדור. הגיעו הדברים לידי החת"ס סופר, והוא צדד להתיר את פנוי הקבר אך לא קבע את הדרך באופן ברור, ורק לאחר פחצי שנה הודיע פי הגיע להחלטה ברורה להתיר את פנוי הקבר והעברת הנפטר לניקלשבורג וכך נעשה. מקרבו של החת"ס סופר התפלאו על השנוי שקל בדעתו של רבם ולאחר מכן נודע סוד הענין. התברר, פי רבי מרדכי בנט התגלה בחלום הילולה לחת"ס סופר והוא בעצמו בקש להוליכו לקבורה בניקלשבורג. הנפטר אף גלה בחלום מדוע נגזר עליו להקבר חצי שנה בליכטנשטט, פי בעצירתו בא בקשרי ארושין עם בתו של רב הקהלה. חדשים ספורים לאחר מכן, בטל את הקשר מסבות שונות, ומפני שגזר צער לפלה ולמשפחה, אדעליפי שמעשיו היו שקולים על פי דין תורה, דקדוק עמו מן השמים לשפכ חצי שנה רחוק מעירו. רבי מרדכי אף הוכיח את דבריו, פאשר בקש מהחת"ס סופר לבדק, שהפלה לשעבר קבורה בסמוך לקברו הזמני בליכטנשטט. פשהתעורר החת"ס סופר משנתו, עמד נפעם וכששלח לבדק בבית הקברות, גלה פי החלום נכון ולכן כתב את תשובתו הברורה.

רבי ישראל סלנטר הגיע פעם יחד עם חברו רבי מרדכי מלצר, לבית בנט קטן באחת הסמטאות שבעיר וילנא, והתבוננו להתפלל תפלת מנחה בצבור. נטל רבי מרדכי את ידיו מתוך קצרת המים שבבית הבנט, פשהוא יוצק מים על ידיו בשפע ובהדור, ואלו רבי ישראל השתמש במים זעומים. תמה רבי מרדכי ואמר: "מדוע אינך נוטל את ידך פראוי לפני התפלה?" השיב רבי ישראל: "ריגיל אני באמת להדר בנטילת הידים, אולם נראה לי, שבבית בנט זה יש מספר מסים של מתפללים ולא מצוים בו אוזרחים. השמש ודאי מכין מים לפי צורך המתפללים הקבועים ולא יותר, ואם אשתמש במים מעל המדה המצמצמת תחסר כמות המים ויתכן שהגבאים יקנסו בעבור כך את השמש. נמצא אפוא, שאנחנו נגרם לשמש נזק ונקפח חלילה את פרנסתו, ולכן נמנע אני מלטל את ידי בשפע".

ה"חפץ חיים" ראה פעם ביצד אחד מבני ביתו עומד וממרק את רצפת הבית ומצחצחה יותר מדי. נאנח ואמר לו: "אמר לי בבקשה, האם לא טוב יותר לאדם, במקום לצחצח את האדמה ולמקוה, לנקות ולצחצח את נשמתו, שתהיה שטורה וזכה?"

רבי אהרן מבלו חזר פעם מן המקוה ובקש מהמשמש להכין כוס קפה ועונה לצדה, פשהוא מדגיש שהקפה יהיה טוב וטעים. לשמע בקשתו של הרבי, נדהם המשמש, שהרי הרבי היה ממעט באכילה ורק לעתים היה לוגם מעט מרק או מים, ועתה מבקש קפה ועוגיות ואף מדגיש שהקפה יהיה טעים! אולם חזקה עליו בקשתו של הרבי ובמהירות עשה כפי שהצטוה. פשעמד לפני הרבי והכוס בידו, צנה עליו הרבי ללכת לביתו של פלוני ולהגיש לו את המשקה והעוגות. פשהגיע המשמש לביתו של הלה, התפלא מאד אך נפר, שבהיותו במקוה נאנח לעצמו ואמר: "אח, מה טוב היה אלו היה ביבולתי לשנות קפה משבח ולאכל כמה עוגיות. בודאי הייתי מחנה את נפשי". הדברים הגיעו לאזני הרבי, ולמרות שלא ידע טעמו של קפה, מהר לשגר לביתו את משאלתו ולשמח את לבו.

מטעים

ויאמר אנכי אעשה כדברך (מז, ל)
רמז יוסף לאביו, שראשית להסכמתו היא עזרת ה' למעשיו, ולכן יש טעם וקף גדול בתבת ויאמר, פי צורת הזקף פאות ו' ושתי יו' דין, וביחד כ"ו קמנין שם ה', וכן רמז בתבת אנכי למי שאמר אנכי ה' אלקיך. (שפח לב)

ויתחזק ישראל וישב על-המטה (מח, ב)
תבת ישראל זקוף קטן, מפני שהזקף מעט על מטהו, או פי הזקף לקטן ממנו, כדברי רש"י: "אמר, אדעליפי שהוא בני, מקף הוא, אהלק לו כבוד". (פניני הפרשה)

וימאן אביו (מח, ט)
בטעם מנה רביעי ולא בשלשלת כמו וימאן שכתוב אצל יוסף, ששם היה הדבר בשהיו ואחור הדעת, לאחר שהתגלה יעקב ליוסף ונמנע מהחטא, אולם כאן היה הדבר במהירות ובאופן החלטי, ומפני שאפרים היה רביעי ליעקב, יעקב ויוסף מנשה ואפרים, לכן מטעים במנה רביעי, לרמז שהגיה את ידיו על הרביעי שהוא אפרים. (עטרת צבי)

וברצנם עקרו-שור: ארוז אפם (מט, ט-י)
תבת ארוז היא אחת מהמש תבות בתורה שאין להן הכרע. עקרו שור ארוז, או ארוז אפם. (מדרש)

מדגש

על תבת "יקחת" שבפסוק: "עד בייבא שילה וכו' ויקחת עמים", התחבטו המפרשים רבות במשמעותה. במשלי גם מזכרת המלה, בפסוק: "עיו תלעג לאב ותבוז ליקחת אם". רש"י מסביר, פי משמעות המלה היא מלשון קבוץ ואסוף, ומביא דגמה מלשון הקמרא ביבמות ששני מקהילים קהלות בשוקא דנהרדעא (בגמרא שלפנינו דשמבדיתא). תרמב"ן מפרשו לשון חלשה, כמו "קחה הברזל" או "תקחנה שניו", והמשמעות שכל העמים יהיו חלשים לעמת יוסף, ומביא בשם בעלי הדקדוק (תד"ק ורבי יונה אבן ג'צאח) ששרש יקחת הוא יק"ה, ופרשו בו מלשון משמעות וקבול המצוה. רבי יונה מרצבה השתמש בדברים אלו להסבר הכנוי המקבל על יהודים יוצאי אשכנז: "קה/ וימר שהוא שבו ותהלה ולא גנאי, לשון משמעת וקבול המצוה..."

ממלח

בעבר, נהגו רבים לנגד כ'מגידים' לדרש בבית הכנסת בין התפלות. היו בהם ידאי שמים, שדבריהם מצאו מסלות בלב השומעים, אך היו גם פאלו שאין תוכם כתרם ומטרתם היתה לצבד ממון שאספו. אחד מעין אלו הגיע פעם לעיר פלונייה בה כהן רבי איזיל חריה, והוא וקה מיד את מהות האיש וסרב לבקשתו לדרש. טענו כמה מתפללים: "הרי סתם מגיד ירא שמים הוא!" השיב רבי איזיל: "רש"י מפרש בפרשת ויחי על הפסוק ויאמר ליוסף - אחד מן המגידים. וכי היו מגידים בארץ מצרים? אלא על פרח מצרי היה המגיד, הרי לכם מגידים שהם גוים גמורים..."

"ידיגו לרב בקרב הארץ" - פשם שקיום הדגים בארץ ולא במים שהוא מקור חיותם, אינו בדרך הטבע, כך הוא גם קיומם של בני ישראל בעולם, שאינו באופן טבעי אלא מחוץ לדרך הטבע (החת"ס סופר)